

El projecte de divisió judicial de la província de Barcelona d'Ildefons Cerdà (1872)

Francesc NADAL i PIQUÉ
Departament de Geografia Humana
Universitat de Barcelona

La reforma del mapa judicial instaurat el 1834 fou una de les preocupacions dels reformistes espanyols des de mitjans del segle passat. Potser no fou objecte de tantes crítiques com la divisió provincial, ni plantejava tants problemes pràctics d'administració territorial com el mapa municipal, però tampoc aconseguí defugir el zel reformador del vuit-cents. Així, en una Reial Ordre d'onze de novembre de 1840 promulgada pel ministre de la Governació, el progressista Manuel Cortina, s'establia la necessitat de reformar no sols la divisió provincial, sinó també la judicial. Més endavant, el juliol de 1863, quan la divisió judicial portava prop de trenta anys en funcionament, el jurista aragonès Mariano Nougues Secall (1808-1872) va publicar un interessant article reclamant la necessitat d'adequar el mapa judicial als nous canvis geogràfics, que havia provocat i estava provocant la construcció de la xarxa de ferrocarrils.

En l'article de Nougues s'argumentava que la progressiva extensió de les línies ferroviàries estava deixant obsoleta la divisió judicial vigent, ja que fou traçada en una època en què el sistema de comunicacions era molt diferent. Així, s'exposava el cas del municipi d'Alagón, que en la divisió de 1834 havia estat inclòs al partit judicial de l'Almunia de Doña Godina i no pas al de Saragossa, del qual es trobava equidistant. Ara bé, amb l'arribada a Alagón del ferrocarril en direcció a la capital aragonesa la situació geogràfica d'aquest municipi va canviar radicalment. A partir d'aleshores, pels veïns d'Alagón anar a tramitar qualsevol gestió a l'Almunia de Doña Godina significava una gran pèrdua de temps i de diners.

En paraules del mateix Nougues Secall «lo que sucede hoy en este pueblo acontecerá mañana también con otros: el establecimiento de los ferrocarriles ha producido una alte-

ración completa en las distancias: resultan ahora próximos pueblos que antes estaban distantes». ¹ Per tant, si es volia disposar d'una Administració de justícia més àgil i eficaç, calia reformar-la tenint en compte l'impacte que la construcció de la xarxa ferroviària estava produint sobre el mapa administratiu vuit-centista.

Tres anys més tard d'haver-se publicat aquest article, el 1866, l'economia espanyola es va veure afectada per una greu crisi econòmica, que va tenir unes negatives i immediates repercussions sobre l'Administració de justícia. Per tal de fer front a la situació de fallida gairebé general en què es trobava l'economia espanyola, el govern moderat presidit pel General Ramón Mª Narváez, efectuà unes dràstiques reduccions de la despesa pública. Una de les conseqüències directes d'aquesta política econòmica fou el Reial Decret de 27 de juny de 1867 signat pel seu ministre de Gràcia i Justícia, el també moderat Lorenzo Arrazola. Aquest decret suprimia quaranta-tres partits judicials de primera instància amb poc veïnatge, que pertanyien a onze Audiències territorials diferents. En l'exposició prèvia al decret d'Arrazola s'assenyalava que la supressió d'aquests partits judicials representaria un estalvi de 154.270 escuts a les migrades arques de l'Estat. ²

En un principi, aquest decret no va afectar per res a l'Audiència de Barcelona, l'àmbit geogràfic de la qual era Catalunya. Ara bé, la supressió de tots aquests partits judicials no sols va posar de manifest els problemes que plantejava a l'Administració de Justícia la divisió judicial de 1834, amb un gran nombre de partits judicials difícils de mantenir, sinó que va contribuir a encetar un ampli període de reformes. Així, el 12 de juny de 1868 pocs mesos abans que els progressistes es fessin amb el poder, un Reial Decret tornava a restituir alguns dels partits judicials que havien estat suprimits l'any anterior. Per la seva part, una comissió de les Corts Constituents de 1870 va acordar la votació d'un crèdit de 250.000 pessetes per tal de restablir els partits judicials anul·lats, però la interrupció per raons d'ordre polític de les sessions parlamentàries va impedir l'aprovació d'aquest projecte. Dos anys més tard, el gener de 1872 l'aleshores ministre de Justícia, el liberal Eduardo Alonso y Colmenares, va aprovar dos decrets mitjançant els quals es restauraven la resta de partits judicials suprimits el 1867. ³

La reforma de l'Administració de justícia fou una de les principals tasques escameses pels governants progressistes des de la seva arribada al poder el setembre de 1868. Així, el 15 de setembre de 1869 l'aleshores ministre de Justícia, Eugenio Montero Ríos, va aprovar una «Llei provisional sobre l'organització del poder judicial», que segons Juan Sainz representa la plasmació vuit-centista de l'ideari liberal sobre l'Administració de justícia. ⁴ A l'article onzè d'aquesta llei s'establia que el territori espanyol es dividiria per efectes judicials en districtes (àmbit territorial de les audiències), aquests en partits judicials (àmbit territorial dels jutjats de primera instància) i aquests es subdividrien en circumscripcions (àmbit territorial dels jutjats d'instrucció). A l'article tretzè assenyalava que una llei especial establiria la divisió judicial conforme al que s'establia en l'article onzè.

La Comissió de Divisió Judicial del Regne i la reforma del mapa judicial de l'Audiència de Barcelona (1870-1872)

Per tal d'elaborar aquesta llei sobre una nova divisió judicial d'Espanya, Montero Ríos va signar el 17 d'octubre de 1870 un Reial Decret pel qual es creava una comissió especí-

fica encarregada de traçar-la. La comissió de divisió judicial estaria formada per cinc membres nomenats de forma conjunta pel Consell de Ministres i pel Ministeri de Justícia. Els treballs de la comissió es començarien per l'Audiència de Madrid i hom esperava que el projecte de divisió judicial d'aquesta audiència estigués enllestit en el termini d'un mes. Tot seguit, els treballs d'aquesta comissió se centrarien en d'altres audiències, que serien designades de forma oportuna pel Ministeri de Justícia. Els projectes de divisió de cadascun dels districtes presentats per la comissió havien d'ésser publicats a la *Gaceta de Madrid* i a partir de la seva publicació les audiències i diputacions provincials afectades tindrien un termini màxim d'un mes per presentar les al·legacions que creguessin oportunes a l'esmentat projecte. Un cop esgotat aquest termini el projecte i les al·legacions s'enviarien a la Presidència del Consell d'Estat, per tal que aquest organisme superior emetès també la seva opinió. Per últim, amb l'informe del Consell d'Estat i amb el vist i plau del Consell de Ministres el Rei procediria a sancionar els diferents projectes de divisió judicial que se li anessin presentant.

El mateix 17 d'octubre de 1870 el president del govern, el General Serrano, nomenava els membres de la Comissió de Divisió Judicial. Al capdavant s'hi trobava el geògraf Fermín Caballero (1800-1876), que ja havia estat ministre de Governació i que des de 1856 va formar part activa de la Junta General de Estadística, essent el responsable de la Direcció General d'Operacions Censals. Els membres vocals designats eren Álvaro Gil Sanz, president de sala de l'Audiència de Madrid; Manuel León Moncasi, subsecretari del Ministeri de Justícia; i Carlos Ibáñez e Ibáñez de Ibero (1825-1891) director de l'Instituto Geográfico, que s'acabava de crear amb la finalitat d'aixecar el Mapa Topogràfic Nacional a escala 1: 50.000. El càrrec de vocal secretari era ocupat per Miguel Muruve, enginyer de camins i membre, també, de l'Instituto Geográfico, on estava encarregat de traçar les coordenades geogràfiques del Mapa d'Espanya. La designació d'aquests cartògrafs cal entendre-la no sols com un reconeixement al seu saber geogràfic, sinó com un intent governamental de vincular l'Instituto Geográfico amb la problemàtica de la divisió territorial.

Un cop nomenada la comissió, aquesta va treballar activament de forma tal que el 4 de març de 1871 va presentar la seva *Memoria justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Madrid*. Però aquesta no aparegué impresa a la *Gaceta de Madrid* fins el gener de 1872. Aquest retard en publicar-se de prop d'un any i mig sobre els terminis marcats per la Llei posava en qüestió tot el procés de reforma del mapa judicial endegat l'octubre de 1870. Per tal d'agilitzar i reactivar els treballs de la comissió, el 22 de gener de 1872 el ministre de justícia, Eduardo Alonso y Colmenares, va signar un nou decret ampliant a set els membres que havien de formar part de l'esmentada comissió.

Aquest engrandiment obeïa bàsicament a la necessitat de dotar-la amb més personal qualificat, per tal de poder fer front a l'allau de dades estadístiques i geogràfiques que anaven arribant a la seu de la comissió. Però també, pel lògic interès del Ministeri de Justícia de col·locar-hi nous membres de la seva estricta confiança, per tal d'omplir el buit deixat per la marxa d'Álvaro Gil Sanz i Manuel León Moncasi, que eren els juristes i representants del ministeri de Justícia. A partir d'aquest decret serien vocals nats d'aquesta el subsecretari del Ministeri de Justícia i el Director General dels Registres Civil, de la Propietat i del Notariat.

El nomenament d'aquests dos vocals nats posava de relleu els grans interessos econòmics i polítics que hi havia darrera de la reforma del mapa judicial, interessos que sobrepassaven el marc estrictament judicial. L'estreta connexió entre la divisió judicial i l'organització liberal en tot el referent a la propietat, amillaments, cadastre topogràfic, estadística de la riquesa, etc., o amb el sistema electoral, ja que una gran part dels diputats provincials era escollida en representació dels diferents partits judicials de la província, feia dels partits judicials una peça clau de l'Administració territorial vuit-centista.

La gran inestabilitat política del Sexenni fa difícil saber si aquesta reorganització de la Comissió de Divisió Judicial es va portar a terme. Cal tenir present que al llarg de 1872 hi hagueren quatre governs centrals diferents i que una bona part del territori català i molt especialment el de la província de Barcelona es veié afectat des d'abril de 1872 per l'esclat de la Tercera Guerra Carlina. En aquest clima de gran agitació política i social, ja fos de signe federal radical o carlí, la destrucció o malmenament dels jutjats de primera instància eren un dels objectius de les partides revoltades. No obstant això, els treballs de la comissió de divisió judicial prosseguiren a bon ritme i el següent districte dividit fou el de l'Audiència d'Albacete.⁵ Tot seguit, es procedí a reformar el mapa judicial de Catalunya. Així, el 23 d'octubre de 1872 la comissió de divisió judicial presentà la *Memoria justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Barcelona*. Aquest projecte va ésser signat per una comissió formada únicament per cinc membres. Aquests eren Álvaro Gil Sanz, com a president; Manuel León Moncasi, Carlos Ibáñez e Ibáñez de Ibero i José Rivera, com a vocals; i Miguel Muruve, com a vocal secretari.

El projecte reduïa de forma dràstica el nombre de partits judicials existents a Catalunya i trencava la tendència endegada el 1860 amb la constitució del partit Vilanova i la Geltrú de crear-ne de nous. Així, dels trenta-quatre partits judicials (vegeu Figura 1) que hi havia en funcionament el 1872 només en restaven catorze molt engrandits. Els nous partits judicials projectats, tal com es pot observar en la Figura 2, eren els següents: de Palau (àrea de Barcelona), de Sant Bertran (àrea de Barcelona), Granollers, Manresa, Mataró, Vilafranca del Penedès, Girona, Olot, Lleida, Solsona, Tremp, Reus, Tarragona i Tortosa. De forma similar a com s'havia realitzat a les audiències de Madrid i Albacete, el projecte de divisió anava acompanyat d'un estudi geogràfic i estadístic de cadascuna de les províncies que composaven l'audiència. En primer lloc hi havia una detallada descripció física de cada província, a continuació es donava compte de les vies de comunicació i ferrocarrils existents i per últim es tractava tot el que feia referència a la divisió judicial, tenint present les exigències marcades per la Llei del poder judicial de 1870. A més a més, la descripció geogràfica anava seguida d'una estadística criminal, així com d'un informe sobre les possibilitats econòmiques de la hisenda pública.

La Comissió de Divisió Judicial, tenint present que la Llei d'octubre de 1870 determinava que els partits judicials que s'anessin constituint haurien de tenir una població màxima de 170.000 habitants i una mínima de 60.000 habitants i que el nombre d'aquests a la província de Barcelona era aleshores de 726.267, jugava amb la possibilitat d'establir-ne un màxim d'onze o un mínim de cinc. Davant d'aquestes dues opcions la comissió s'inclina clarament per la solució més reduccionista, justificant la seva opció per dues raons diferents. La primera d'elles es basava en el fet que el nombre d'afers criminals tramitats als jutjats catalans era clarament inferior al de les audiències de Madrid i Alba-

cete. Mentre que la segona era de caràcter essencialment econòmica, ja que «consultando la mayor economía posible para el Erario, debemos inclinarnos a proponer el menor número de Tribunales que basten para la buena administración de justicia».⁶

A continuació, la comissió realitzà un estudi de la distribució geogràfica de la població de la província de Barcelona a partir de les seves principals conques hidrogràfiques (Llobregat, Besòs, Ter, Tordera i Segre) i de la zona costanera, que varen subdividir en tres àrees: la formada pel límit entre la província de Tarragona i el riu Llobregat; la compresa entre aquest riu i el Besòs; i la constituïda entre aquest i la Tordera. En aquest sentit, la divisió proposada intentà fonamentar-se a partir de criteris físics, dins de la línia naturalista predominant en el pensament territorial d'aleshores. Per això, en la *Memoria justificativa* ... s'afirma que «hemos procurado respetar hasta donde ha sido posible la división marcada por la naturaleza, que es sin duda la que ofrece más ventajas».⁷

El mapa judicial de la província de Barcelona proposat per la Comissió de Divisió Judicial fou molt sensible als canvis territorials que estava produint la construcció de la xarxa de ferrocarrils. Així, per exemple, tot un seguit de municipis com Calaf o Castellfollit de Riubregós, que des de 1834 pertanyien al partit judicial d'Igualada passaven amb el nou projecte a formar part del de Manresa. Aquest canvi era un resultat directe de la construcció de la línia ferroviària Manresa-Lleida per Calaf, fet que motivà que tant aquest municipi com el de les seves rodalies passessin a gravitar sobre Manresa. Per altra banda, la designació de Granollers com a seu d'un extens partit judicial també cal relacionar-ho amb la importància d'aquesta ciutat vallesana com a nus ferroviari important, ja que aleshores s'estava enllestint la línia Granollers-Sant Joan de les Abadesses.⁸

La Diputació de Barcelona i la reforma del mapa judicial provincial

Malgrat el caràcter marcadament positivista i científic amb què fou presentat el projecte de divisió judicial elaborat des de Madrid, la seva publicació provocà a Catalunya un fort rebuig. Aquest fou especialment intens en municipis com Vic, Terrassa o Vilanova i la Geltrú, que veien perdre la seva preuada condició de capitals de partit judicial. Quedar-se sense la capitalitat de partit judicial comportava un seguit de conseqüències geogràfiques negatives. En primer lloc, ésser capital de partit judicial significava tenir un lloc relativament important dins del sistema urbà català, encara que aquest factor burocràtic no fos determinant en el creixement urbà. Un exemple d'això el constitueixen les ciutats de Vilanova i la Geltrú i Sabadell, que si bé al llarg del segle XIX assoliren la condició de capital de partit judicial mercès al seu extraordinari creixement industrial i comercial de meitat del segle XIX, el cert es que realitzaren importants esforços per tal de convertir-se en capitals de partit judicial.

En segon lloc, per a una bona part dels grans propietaris rústics i urbans d'aquestes ciutats, la pèrdua de la capitalitat representava un menyscabament del seu control sobre qüestions tan importants com la redacció dels amillaments o la confecció de qualsevol estadística de la riquesa. A més a més, per alguns notables comarcals constituïa també una minva del seu poder polític, que es veia ara allunyat en benefici d'altres grups urbans. Hi havia per tant poderosos interessos en joc, que aviat es desfermaren per tal de neutralitzar la posada en pràctica d'una reforma tan radical del mapa judicial de la província.

cia de Barcelona. Així, a finals de novembre de 1872 un seguit d'ajuntaments com Vic, Igualada o Vilanova i la Geltrú, un cop assabentats del projecte judicial elaborat a Madrid, s'adreçaren a la Diputació de Barcelona manifestant mitjançant exposicions escrites la seva més enèrgica protesta per la supressió dels seus partits judicials.

La presentació d'aquestes instàncies crítiques va obligar a la Diputació de Barcelona a pronunciar-se sobre la problemàtica reforma del mapa judicial provincial. Des de 1871 la Diputació estava controlada pels republicans federals, essent el president de la mateixa el federal Benet Arabio i Torre. Formaven part de la comissió provincial, entre d'altres, els també diputats federals Ildefons Cerdà, Pau Pallós i Josep Antoni Ravella. A la sessió del 6 de desembre de 1872 la Diputació de Barcelona acordà nomenar una Comissió Mixta encarregada d'estudiar la reforma del mapa judicial de la seva província proposada des de Madrid, al temps que se li demanava l'elaboració d'un dictamen alternatiu. Quatre dies més tard, el 10 d'octubre, es reuniren per tractar la reforma judicial provincial els diputats provincials següents: Benet Arabio (districte electoral de Gràcia), Ildefons Cerdà (Vic), Pau Pallós (districte novè de Barcelona), Joaquim Dachs (Vilafranca del Penedès), Rafael Llusà (Arenys de Mar), Eusebi Jover (Terrassa) i Rafael Coll (districte vuitè de Barcelona).

En aquesta primera sessió es va nomenar a Ildefons Cerdà (1815-1876) president de la Comissió Mixta encarregada d'elaborar l'esmentat dictamen. Aquest nomenament posa de relleu tant el gran predicament que gaudia Cerdà entre els cercles federals barcelonins, com la seva preocupació per la qüestió de la divisió del territori. Només fer-se càrrec de la presidència, Cerdà va exposar de forma detallada quins havien d'ésser els factors geogràfics que calia tenir en compte a l'hora de procedir a dividir el territori. En opinió de Cerdà:

«para desempeñar dignamente la comisión su cometido debía en su concepto allegar datos para conocer el pasado, el presente y el porvenir de los pueblos.

Apreciando el pasado por la categoría que cada cabeza de distrito haya ocupado en las divisiones territoriales, que nos han precedido bajo las diferentes denominaciones de veguerío, alcaldía mayor, corregimiento, gobierno militar, etc. etc., estimando el presente por su manera actual de ser y funcionar, por su extensión territorial, por el número de núcleos urbanos, casas, hogares, municipios, familias, industrias, riqueza urbana, agrícola, industrial y mercantil, vías de comunicación, de funcionar, por sus institutos de enseñanza, beneficencia, correccionales, fiestas mayores, mercados, movimiento de la correspondencia pública en el ramo de correos y telégrafos, etc.; y calculando el porvenir probable de cada cabeza de distrito por la influencia que en él haya de ejercer la red general de vías de comunicación y con especialidad los ferrocarriles».⁹

Es tracta d'una llarga llista de factors geogràfics, que incorpora de forma gairebé exhaustiva tot el pensament vuit-centista sobre la divisió territorial. Tanmateix, es pot observar la consideració d'alguns factors geogràfics nous dins del marc del pensament territorial català vuit-centista. Aquest seria el cas de les fires i mercats o el de les comunicacions telegràfiques. Factors que geògrafs i economistes catalans no introduiran a l'anàlisi de la divisió territorial de Catalunya fins a finals de la dècada de 1920. A més a més, s'hi hom té present la rigidesa ideològica que marcarà el debat comarcal a la Catalunya de la Restauració el plantejament realitzat aleshores per Cerdà és d'una amplitud de criteri i d'un rigor científic gairebé excepcionals.

Un cop exposats els seus criteris territorials, Cerdà manifestà que seria bo saber quina era l'opinió de l'Audiència de Barcelona sobre aquesta qüestió que l'afectava tan de ple. Per això, sol·licità que tres membres de la Comissió Mixta s'assabentessin de quin era el parer dels magistrats. Tot seguit Cerdà va proposar que un altre diputat de la Comissió Mixta es dedicés a recollir totes les dades estadístiques necessàries per tal de poder elaborar el dictamen amb els criteris més rigorosos possibles. Per la seva part, Benet Arabio i Eusebi Jover van manifestar que les principals dades estadístiques a tenir en compte havien d'ésser les judicials. Després d'una breu discussió entre els membres de la comissió mixta s'aprovà el pla de treball presentat per Cerdà, afegint-s'hi únicament les propostes presentades per Arabio i Jover. Per tal de portar-les a la pràctica, la comissió mixta acordà que Cerdà, Arabio i Jover fossin els membres encarregats d'entrevistar-se amb els magistrats i que Eusebi Jover fos, a més a més, l'encarregat de preparar l'expedient.

Dos dies més tard, el 12 de desembre, la comissió mixta començà a enviar i publicar un seguit de notificacions per tal de recollir el màxim d'informació geogràfica possible. En primer lloc, es van adreçar tot un seguit de cartes a diferents autoritats administratives de la província per tal de que abans del 21 de desembre remetessin a la Diputació la informació requerida. Així, al President de l'Audiència de Barcelona se li demanava que trametés una relació detallada del nombre d'afers judicials tramitats en els jutjats de la província durant el darrer quinquenni. Al Cap de l'Administració econòmica de la província se li sol·licitava la llista, poble per poble, de tots els advocats que havien exercit la seva professió a la província durant el bienni anterior, de la que calia exceptuar aquells que havien treballat a Barcelona. Al Director provincial de comunicacions se li requerien les estadístiques relatives a la correspondència pública de correus i telègrafs realitzada durant l'últim bienni a cadascuna de les administracions i estacions telegràfiques provincials. Per últim, a l'Administrador de la Duana de Barcelona se li reclamaven les estadístiques del moviment de béns i persones realitzat durant el darrer bienni a les duanes instal·lades a la província.

En segon lloc, el 14 de desembre es publicà al *Diario de Barcelona* i al *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* una circular signada per Ildefons Cerdà i pel secretari de la comissió mixta T. Llavallol. Aquesta posava en coneixement de tots els municipis de la província el fet que «la comisión mixta llevada del deseo de acierto y comprendiendo que han de existir intereses y aspiraciones encontradas de los pueblos que siendo hoy cabeza de partido judicial dejan de serlo según el proyecto, de los que no habiendo tenido hasta aquí la capitalidad dicho proyecto se la atribuye, de algunos que desearan para sí la preferencia con respecto a las actuales y a los favorecidos por el propio proyecto y finalmente de los demás que sin pretender la cabeza deseen segregarse de una circunscripción o partido para formar parte de otro; ha resuelto oír todas las pretensiones (...)».¹⁰

Per tal de recaptar el parer dels municipis, la circular establia quatre punts als quals havien d'atenir-se tots els ajuntaments que volguessin expressar les seves peticions. El primer feia referència als acords o desacords municipals relatius a la divisió judicial existent. El segon feia referència als acords o desacords municipals relatius al nou projecte de divisió judicial elaborat pel govern central. El tercer establia que totes les exposicions municipals haurien d'anar acompanyades de dades estadístiques sobre població, riquesa territorial, edificis públics, vies de comunicació, festes, fires i mercats, superfície, distàncies a les capitalitats de partit judicial i de circumscripció, així com informació relativa

a la salubritat del municipi. Mentre que l'últim punt, indicava que només serien tingudes en compte aquelles peticions que fossin presentades abans del dia 21 de desembre.¹¹

Poc dies després d'haver-se enviat les cartes i publicada l'esmentada circular, la Comissió Mixta va anar aplegant una copiosa i rica documentació estadística i territorial de la província de Barcelona. Així, el 18 de desembre s'havia rebut ja la relació de tots els advocats, que havien treballat a la província durant els exercicis 1870-1871 i 1871-1872. Tres dies més tard, arribaven les dades facilitades pel servei de duanes. No obstant això, el gruix de la informació recollida procedia de les nombroses exposicions redactades pels ajuntaments de la província, essent particularment elaborades les realitzades per aquells municipis, que es veien afectats per la pèrdua de la capitalitat judicial.

Les propostes i projectes dels municipis

Una de les supressions que ocasionà una de les protestes més enèrgiques fou la del partit judicial de Vic. La reacció dels vigatans fou molt ràpida i ben aviat la major part dels municipis i jutjats que formaven part del seu partit es mobilitzaren contra la projectada desaparició. Immediatament després d'assabentar-se per la *Gaceta de Madrid*, que el govern pensava suprimir-lo, adreçaren el 24 de novembre de 1872 una detallada exposició a la presidència de la Diputació de Barcelona reclamant la continuïtat del partit judicial de Vic i rebutjant la seva projectada adscripció d'aquest al de Granollers. L'exposició anava signada pels ajuntaments de Vic, Tavèrnoles, Folgueroles, Masies de Roda, Roda de Ter, Sant Martí Sescorts, Manlleu, Sant Martí de Riudeperes, Santa Eugènia de Berga, Vilalleons, Sant Sadurní d'Osormort, Sant Julià de Vilatorrada, Centelles, Sant Martí de Centelles, Castellar, el Brull, Seva, Taradell, Sora, Sant Quirze de Besora, Santa Maria de Besora, Orís, Sant Martí de Sobremunt, Sant Boi de Lluçanès, Santa Maria de Corcó, Tavertet, Rupit, Pruit, la Vola, Sant Pere de Torelló, Masies de Sant Pere de Torelló, Sant Feliu de Torelló, Sant Vicenç de Torelló, Masies de Voltregà, Sant Hipòlit de Voltregà, Santa Cecília de Voltregà, Sentfores, Santa Eulàlia de Riuprimer, Muntanyola, Tona, Balenyà, Collsuspina, Gurb, Sant Bartomeu del Grau, Oristà, Olost, Perafita i Sant Agustí de Lluçanès.

Per la seva part, setze influents vigatans presentaren el 28 de novembre una documentada memòria sol·licitant la continuïtat de Vic com a cap de partit judicial. Aquesta memòria anava acompanyada de quatre apèndixs estadístics i dos plànols manuscrits de la ciutat, un relatiu a l'edifici de la presó i l'altre al del jutjat, signats pels mestres d'obres i agrimensors Josep A. Forner i Josep Illa, respectivament. En una instància a part, l'alcalde de Tagamanent també va sol·licitar que Vic continués sent la capital del seu partit judicial, rebutjant-se la projectada capitalitat de Granollers. De forma similar es manifestà el 4 de desembre l'ajuntament d'Aiguafreda indicant la seva preferència per Vic en comptes de Granollers.

Uns quans dies més tard, el 18 de desembre, quan la comissió mixta presidida per Cerdà estava ja en plena activitat, els ajuntaments d'Oristà, Olost, Perafita i Sant Agustí de Lluçanès signaren una altra exposició en la que demanaven de forma conjunta no ésser incorporats al projectat partit de Manresa, al temps que sol·licitaven romandre en el de Vic, ciutat que segons la seva petició havia de continuar conservant la seva capitalitat

judicial. En una exposició a part presentada el 19 de desembre, els ajuntaments del Lluçanès, Lluçà, Sant Martí d'Albars i Alpens demanaren que se'ls segregués del partit judicial de Manresa i se'ls incorporés al de Granollers, circumscripció de Vic, sol·licitant també que aquesta ciutat pogués romandre com a capital de partit judicial.

Una altra supressió que resultà molt polèmica fou la del partit judicial de Vilanova i la Geltrú, que s'havia constituït el 1860. A l'igual que en el cas de Vic, les autoritats municipals de Vilanova i la Geltrú, només assabentar-se a finals de novembre de 1872 que el seu partit, que s'havia format després de costoses negociacions segregant-se del de Vilafranca, tornaria a formar part de la jurisdicció d'aquest, mostraren la seva disconformitat. Així, el 25 de novembre redactaren una detallada memòria reclamant la seva continuïtat com a partit judicial. Més tard, el 14 de desembre, quan la comissió mixta estava ja constituïda, els ajuntaments de Vilanova i els de Sant Pere de Ribes, Cubelles, Canyelles, Olivella i Sitges presentaren diferents escrits demanant el nomenament de Vilanova i la Geltrú com a cap de partit judicial.

També expressaren la seva disconformitat amb el projecte elaborat pel govern central, la major part dels municipis del partit judicial d'Igualada, que no consideraven oportuna la desaparició de la capitalitat d'aquesta ciutat. Així, el 22 de novembre de 1872 els municipis d'Igualada, Argençola, la Pobla de Claramunt, Collbató, Santa Margarida de Montbui, Copons, Veciana, Bellprat, Pierola, Santa Maria de Miralles, la Llacuna, Castellolí, la Torre de Claramunt, Òdena, Capellades, Vilanova del Camí, Orpí, Carme i Sant Martí de Tous presentaren un escrit conjunt demanant la continuïtat d'Igualada com a seu del seu partit judicial. Tanmateix, algun municipi com el de Sant Pere de Riudebitlles mostrà la seva conformitat amb el projecte elaborat pel govern. Més tard, el 19 de desembre, l'alcalde d'Igualada adreçà a la comissió mixta una exposició molt fluixa per tal que el seu municipi continués essent cap de partit judicial.

Una altra supressió conflictiva fou la de l'extens partit judicial d'Arenys de Mar, que amb la reforma projectada des de Madrid passava a integrar-se en els ampliat de Mataró i Granollers. Per fer front a aquesta situació, l'1 de desembre l'ajuntament d'Arenys de Mar va presentar una elaborada exposició, en la que reclamava la seva continuïtat com a cap de partit judicial. Aquesta exposició anava signada també pels alcaldes dels municipis de Canet de Mar, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Pol de Mar, Calella, Hortsavinyà, Pineda de Mar, Santa Susanna, Malgrat, Palafolls, Fogars de Tordera, Montnegre, Gualba, Campins, Vilalba Sasserra, Sant Celoni i Olzinelles. Juntament amb l'escrit hi havia un mapa manuscrit titulat «Plano geográfico de la demarcación de los partidos judiciales de Arenys de Mar, Mataró, parte de Granollers, formado en vista del Atlas publicado por D. Francisco Coello, Teniente Coronel de Ingenieros». Aquest mapa anava signat amb data 12 de desembre de 1872 pel mestre d'obres Gaietà Roger. Des d'una perspectiva radicalment contrària, l'ajuntament de Mataró va presentar un brevíssim informe demanant l'aplicació del projecte elaborat des de Madrid.

Per la seva part, l'ajuntament de Vilafranca del Penedès presentà el 21 de desembre una documentada memòria, que pot ésser considerada com una modèlica monografia comarcal, en la que es demanava que no es portés a terme cap modificació del partit judicial projectat pel govern. Un dels apartats de la memòria estava dedicat a explicar el paper desenvolupat per Vilafranca a les anteriors divisions territorials de Catalunya. Adjunt a

la part escrita de la memòria hi ha un «Plano-croquis del partit judicial de Vilafranca del Penedès en projecte». Es tracta d'un mapa manuscrit anònim sense indicació d'escala ni base topogràfica a tres colors, en el que hi ha la xarxa de camins, la de trens i els pobles del partit judicial projectat. La memòria anava signada, a més a més, pels alcaldes dels municipis de Sant Quintí de Mediona, el Pla del Penedès, Avinyonet, Pacs del Penedès, Olesa de Bonesvalls, Olèrdola, Vilobí del Penedès, Sant Martí Sarroca, les Cabanyes, Sant Pere de Riudebitlles, Lavit i el de Santa Margarida i els Monjos.

Una altra exposició, que a jutjar pels resultats posteriors, va tenir una gran repercussió en el projecte elaborat per Ildefons Cerdà, fou la presentada el 3 de desembre per l'ajuntament de Sabadell, municipi que des de feia temps intentava convertir-se en capital de partit judicial. La reforma del mapa judicial català projectada pel govern central fou vista pels sabadellencs com l'ocasió que estaven esperant per fer-se un espai dins del mapa judicial. D'aquesta manera, l'ajuntament de Sabadell sol·licità, en primer lloc, mitjançant una enraonada descripció dels avantatges geogràfics de Sabadell, que aquesta puixant ciutat industrial es convertís en cap d'un partit judicial. Tot seguit, la memòria presentada demanava la desaparició del projectat partit de Granollers.

Per tal de fer possible aquest objectiu s'incorporarien al nou partit de Sabadell 36 municipis, que aleshores pertanyien als partits judicials de Barcelona, Granollers, Terrassa i Manresa. L'exposició presentada per Sabadell anava acompanyada de dos mapes i un plànol manuscrits. El primer mapa es titula «Plano demostrativo del límite judicial para establecimiento del tribunal de partido en Sabadell» i anava signat amb data de 30 de novembre de 1870 pel Director provincial de camins Josep A. Obrador. El segon mapa manuscrit abasta tota la província de Barcelona i conté el projecte de partit judicial de Sabadell, mentre que el plànol és una còpia a escala 1:2.000 del «Plano geométrico de la Villa de Sabadell con el proyecto de sus nuevas alineaciones».

La petició sabadellenca d'obtenir la capitalitat d'un partit judicial anava avalada per tot un seguit de peticions realitzades a començaments de desembre pels municipis de Sant Esteve de Castellar, Barberà del Vallès, Sentmenat, Gallifa, Olesa de Montserrat, Cerdanyola del Vallès i Ripollet, en les que es demanava la formació d'un partit judicial amb capitalitat a Sabadell. Amb posterioritat altres municipis com Rubí i Sant Feliu de Codines també subscripiren aquesta petició. Aquest últim municipi mostrà el seu acord amb l'esmentada petició sempre i quan es decidís suprimir el partit judicial de Granollers. Per la seva part, el municipi de Sant Cugat del Vallès demanà segregar-se del partit judicial de Terrassa i incorporar-se al de les Afores de Barcelona i si això no era possible al de Sabadell.

Però al Vallès Occidental no tothom veia aquest procés de reforma de forma grata. Així, per exemple, l'ajuntament de Terrassa veia amb gran enuig la desaparició del seu important partit judicial, que quedava esmicolat pels projectats partits de Barcelona, Manresa i Granollers. Per això, el 16 de desembre presentà a la comissió mixta una memòria impecable, en la que es demanava la creació d'un setè partit judicial a la província de Barcelona, el del centre, que havia de tenir per capital a Terrassa. Aquest setè partit estaria format per 52 municipis, entre ells el de Sabadell. La memòria anava acompanyada de dos plànols manuscrits de la ciutat, un relatiu al Col·legi Terrassenc a escala 1: 100 i l'altre sobre les presons. Per la seva part, l'ajuntament de Sant Llorenç Savall sol·licità

la subsistència del partit judicial de Terrassa i en cas de que això no fos possible demanava la seva integració en el de Sabadell.

A la part més oriental del Vallès, l'ajuntament de Granollers presentà el 17 de desembre una exposició en la que sol·licitava l'aprovació del projecte de divisió judicial elaborat pel govern. En cas de que aquest no esdevingués una realitat, es demanava el manteniment del partit judicial aprovat el 1834. Al llarg de l'exposició es féu una dura crítica tant a Vic com a Terrassa, ciutats que s'oposaven amb fermesa a la capitalitat que el projecte governamental atorgava a aquesta activa ciutat del Vallès Oriental. L'exposició anava signada, a més a més, pels municipis de Sant Feliu de Codines, Sant Fost de Campsentelles, Martorelles, Parets, Lliçà d'Amunt, Lliçà d'Avall, Santa Eulàlia, Palou, Montmeló, Sant Pere de Vilamajor, Mollet, Sant Antoni de Vilamajor, la Garriga, Caldes, Canovelles, les Franqueses del Vallès, Cànoves, Llinars del Vallès, Cardedeu, Montornès del Vallès i Vallromanes.

Per la seva part, l'ajuntament de Sant Feliu de Llobregat manifestà en un escrit presentat el 21 de desembre el seu rebuig més enèrgic al projecte elaborat pel govern, ja que es quedava sense partit judicial i, a més a més, ni tan sols era nomenat cap de circumscripció. Des de 1834 Sant Feliu de Llobregat havia anat sostenint una particular pugna amb Molins de Rei per conservar la capitalitat del partit judicial. L'any 1853 alguns dels pobles que formaven part del seu partit judicial demanaren el trasllat de la capital d'aquest a Molins de Rei. Malgrat l'existència d'alguns informes favorables a aquesta altra dinàmica població del Baix Llobregat, Sant Feliu aconseguí mantenir la seva preuada capitalitat del partit.¹²

A l'exposició presentada per l'alcaldia de Sant Feliu s'assenyalava que «sería muy conveniente para la mejor Administración de justicia que todos los pueblos comprendidos actualmente en este partido judicial con la agregación de los demás de que hace mérito el proyecto de división del territorio, Olesa de Montserrat, la villa de Gracia, San Gervasio de Cassoles, San Andrés del Palomar, San Cucufate del Vallés, Can Canals, Ullastrell y Piera (...) formasen un distrito cuya cabeza fuese la presente villa de Sant Feliu de Llobregat».¹³ Aquesta exposició anava recolzada amb la signatura dels alcaldes d'Esparreguera, Esplugues de Llobregat, Abrera, Gelida, Sant Climent de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Viladecans, Castelldefels, Gavà, el Prat de Llobregat, Sant Llorenç d'Hortons, Sant Esteve Sesrovires, Castellví de Rosanes, Cornellà, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Just Desvern i Sant Joan Despí. Per la seva part, el municipi de Santa Coloma de Gramenet havia sol·licitat segregar-se del partit judicial de Mataró, del qual formava part, per tal d'incorporar-se a la circumscripció de Sant Andreu del Palomar.

A més a més d'aquestes peticions, alguns veïns i municipis d'altres províncies, aprofitant-se de tot l'enrenou territorial organitzat per la reforma del mapa judicial català, adreçaren a la Diputació de Barcelona algunes peticions qüestionant els límits provincials. Així, el 30 de novembre de 1872 un seguit d'alcaldes, grans propietaris i jutges del partit judicial de Ripoll demanaren per escrit la segregació de la conca alta del Ter de la província de Girona, per tal de fer efectiva la seva incorporació a la província de Barcelona. Una de les raons que motivà aquesta petició era el fet que en el projecte de divisió judicial elaborat pel govern, la província de Girona passava a tenir només dos partits judicials: el de Girona i el d'Olot. Aquest últim, que s'annexionaria el territori del partit judicial de Ri-

poll, pasaria a administrar un àrea molt extensa i de difícils comunicacions, fet que provocà l'oposició radical de les autoritats municipals de Ripoll. Aquestes argumentaven que les seves relacions comercials i culturals giraven vers Vic i que la prompta arribada del tren de Granollers a Sant Joan de les Abadeses reforçaria i facilitaria aquests estrets lligams geogràfics. Per això, consideraven que:

«La división proyectada no puede menos que perjudicar notablemente los intereses de esta dilatada comarca a causa de la poca o casi nula comunicación que tiene con la villa de Olot, mientras que todas sus tendencias, costumbres y relaciones comerciales la unen con la ciudad de Vic a cuyo punto podrán rápida y fácilmente desplazarse con la próxima conclusión de la vía férrea de San Juan de las Abadesas a Granollers, provincia de Barcelona, de la que debería formar parte esta comarca, siguiendo una buena división territorial de provincias, exclusión hecha de la Cerdeña española, que debería agregarse a la de Lérida y por consiguiente a la circunscripción de la Seo de Urgel, pues la separan de la provincia de Gerona la cordillera de montañas del Pirineo y el peligroso y único puerto de Tosas, intransitable en invierno y a menudo completamente obstruido por la nieve».¹⁴

La proposta presentada per diferents autoritats i notables de Ripoll plantejava la incorporació del seu partit judicial al projectat partit de Granollers, però sol·licitant que la capital d'aquest nou i extens partit fos Vic, de forma tal que Ripoll passés a ésser una de les seves circumscripcions. Una altra proposta fou la presentada el 2 de gener de 1873, fora dels terminis legals, per l'ajuntament de Calaf. En aquesta se sol·licitava que aquest municipi fos agregat al partit judicial de Manresa, «atendiendo a lo favorecido de la vía férrea que le comunica con la misma», fet que li evitaria d'haver d'anar a Igualada. Tant aquesta petició com la de Ripoll constitueixen un bon exemple de com la construcció de la xarxa de ferrocarrils estava modificant les relacions tradicionals del territori català.

El projecte presentat per Ildefons Cerdà

Un cop rebuda tota aquesta copiosa documentació territorial, la Comissió Mixta es va reunir el 26 de desembre per tractar de formular el dictamen encarregat per la Diputació. Aquesta, abans d'entrar a discutir els diferents punts del dictamen, es lamentà tant per la premura amb que havia hagut de treballar, com pel fracàs que havien obtingut les gestions realitzades per tal d'aconseguir una pròrroga en els terminis establerts. No obstant aquests condicionants, la Comissió Mixta, que presidia Cerdà, va aprovar aquell mateix dia el dictamen encarregat.

El projecte elaborat per Cerdà augmentava en un el nombre de partits judicials establerts per la Comissió de Divisió Judicial del Regne. Aquest projecte, tal com es pot veure en la figura 3, divideix la província de Barcelona en els partits i circumscripcions judicials següents: partit septentrional de Barcelona, amb les circumscripcions de Palau, Sant Pere i Sant Andreu del Palomar; partit meridional de Barcelona, amb les circumscripcions de Sant Bertran, Valldonzella i Sant Feliu de Llobregat; partit del litoral amb seu a Mataró i amb les circumscripcions de Mataró i d'Arenys de Mar; partit septentrional amb capitalitat a Vic i amb les circumscripcions de Vic i de Granollers; partit central amb capitalitat a Sabadell amb les circumscripcions de Terrassa i de Sabadell; el partit de la muntanya amb seu a Manresa i amb les circumscripcions de Berga i Manresa; i, per últim, el partit

meridional amb capitalitat a Vilafranca del Penedès i amb circumscripcions a Igualada, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú.

A l'hora de fer la defensa d'aquest projecte, Cerdà esmentà que els membres de la comissió mixta «resolvieron tomar por punto de partida el pensamiento de la Audiencia, esto es informar a la superioridad en sentido de que deben establecer en esta provincia para la más fácil y expedita Administración de justicia dadas las circunstancias de población, topográficas y las funciones de los tribunales, siete partidos a saber: dos para la capital con algunos pueblos inmediatos, y cinco rurales». ¹⁵ A continuació, un cop debatuda la qüestió del nombre de partits judicials, Cerdà explicà quins eren els criteris que es van adoptar per decidir les seues dels set partits judicials proposats. Segons el seu relat, la Comissió Mixta va intentar resoldre aquesta qüestió tan espinosa:

«trayendo a la memoria la inteligencia científica de los centros en su gradación de centros punto, centros línea y centros superficie con las cualidades en los dos últimos de regular, irregular, perfeccionado, etc (...) a fin de hacer de los mismos la debida explicación tratándose de la centricidad de cada partido, ya que éste era uno de los títulos de más valia que debían determinar la designación de un pueblo con preferencia a los demás para capital de partido. A la luz de este principio y robustecido el criterio con el resultado de la comparación entre dos o tres poblaciones más culminantes de cada partido por lo que hace a su respectiva tradición, población, riqueza en sus distintos órdenes, movimiento judicial, terrestre y marítimo en sus distintos géneros, edificios públicos de todas clases y porvenir probable de cada una con relación a las vias de comunicación, especialmente las férreas». ¹⁶

A continuació, es va retre compte del criteri adoptat en la designació de cadascuna de les capitals. Les capitalitats de Barcelona i Manresa foren acceptades per absoluta unanimitat. El nomenament de Mataró rebé el vot en contra dels diputats Eusebi Jover (Terrassa) i Cristòfol Parellada (Vilanova i la Geltrú), que es varen mostrar sensibles a les peticions fetes per Arenys de Mar. La capitalitat de Vic fou acceptada per gairebé tots els membres de la Comissió Mixta, ja que únicament el diputat Eusebi Jover es mostrà disconforme, abstenint-se de votar. Força més discutida fou la designació de Vilafranca del Penedès, ja que el diputat per Vilanova, Cristòfol Parellada, defensà aferrissadament que la capital del partit meridional havia de raure a Vilanova i la Geltrú. Tot seguit s'encetà una llarga discussió al final de la qual s'acordà amb el vot en contra dels diputats Cristòfol Parellada i Rafael Llusà que la capital d'aquest partit havia de raure a Vilafranca del Penedès. No fou aquesta la designació més controvertida, ja que la decisió de la comissió mixta de proposar a Sabadell com a capital del partit central encetà una forta polèmica. Malgrat la vivor i acritud d'aquesta, únicament votà en contra de Sabadell el representant per Terrassa Eusebi Jover.

Un cop es va resoldre la qüestió de les capitals es va passar a debatre el nombre i abast de les circumscripcions, acceptant-se per unanimitat la proposta feta per la comissió mixta. Tot seguit s'entrà a discutir el tema de les agregacions i segregacions municipals dels diferents partits judicials. En primer lloc, es rebutjà la proposta presentada per Santa Coloma de Gramenet d'agregar-se a la circumscripció de Sant Andreu del Palomar, partit judicial de Barcelona-Palau. Més sort tingué Sant Cugat del Vallès, que va veure acceptada la seva petició d'integrar-se al partit judicial de Sabadell. La Comissió Mixta acordà també agregar els municipis d'Oristà, Olost, Perafita, Sant Agustí del Lluçanès, Lluçà, Sant Martí d'Albars i Alpens al partit judicial de Vic. I incorporà, tal com ho havia fet

el projecte de Madrid, Calaf i els municipis de la seva rodalia al partit judicial de Manresa. Per últim, la comissió que presidia Cerdà, recolzant la petició formulada per Ripoll de segregat-se de la província de Girona, sol·licità a la presidència de la Diputació la realització de les gestions oportunes per tal de portar-la a terme.

El dictamen aprovat finalment el 26 de desembre per la Comissió Mixta, anava signat amb algunes reserves de caràcter individual per Rafael Llusà, Cristòfol Parellada, Ildefons Cerdà, Josep A. Ravella, Benet Arabio i Pau Pallós. Els sotasignants conscients de la premura amb que s'havia realitzat el seu dictamen el presentaren a la presidència de la Diputació amb l'ànim de que aquesta hi realitzés les esmenes i millores que hom cregués més oportunes. El text del dictamen anà acompanyat d'una relació estadística i d'un mapa manuscrit a colors de la divisió judicial proposada, realitzat pel director provincial de carreteres Pau Jamburí i signat amb el vist-i-plau del president de la comissió mixta Ildefons Cerdà.

Les crítiques al mapa judicial provincial elaborat per Cerdà

El projecte defensat per Cerdà aconseguí el recolzament de la major part dels membres de la Comissió Mixta, però va ésser objecte de tres vots particulars contraris. Els diputats provincials que els varen signar intentaven, com a últim recurs legal, convèncer al ple de la Diputació per tal que modifiqués el dictamen aprovat per la Comissió Mixta. El primer d'aquests vots particulars fou presentat el mateix dia 26 de desembre pel que aleshores era el president de la Diputació, Benet Arabio. Aquest vot proposava algunes esmenes parcials del projecte, essent la més important la del manteniment del partit judicial d'Arenys de Mar, a més a més del de Mataró. Al dia següent, el diputat provincial per Terrassa, Eusebi Jover (1839-1919) va presentar un extens i detallat vot particular. En aquest, després de manifestar el seu acord amb la major part del dictamen aprovat per la comissió mixta, va exposar el seu total rebuig a la designació de Sabadell com a capital del partit central de la província.

Per tal de defensar la seva posició, Jover realitzà una descripció històrica força exacta i detallada de les divisions territorials de la Catalunya anterior al Decret de Nova Planta, les implantades per la legislació absolutista, així com de les reformes introduïdes pels liberals al llarg del segle XIX. Amb una nova sensibilitat històrica, l'escrit de d'Eusebi Jover posà de manifest el creixent interès vuit-centista per la història de l'Administració territorial de Catalunya. Tot seguit, intentà rebatre amb xifres i documents diversos la pretesa superioritat econòmica i urbana de Sabadell respecte de Terrassa. Al final de la seva enraonada defensa, proposà que es designés Terrassa com a capital del partit central «por ser ésta la población más céntrica y tener todas las condiciones de la Ley y las que ha requerido la misma comisión para capitalidad de su partido».¹⁷

El tercer vot particular fou presentat pel diputat per Vilanova i la Geltrú, Cristòfol Parellada, qui en un extens escrit crítica, en primer lloc, la reforma judicial realitzada des de Madrid per la Comissió de Divisió Judicial del Regne. En opinió de Cristòfol Parellada la província de Barcelona hauria d'estar dividida en els vuit partits judicials següents: Barcelona nord amb circumscripció a Gràcia; Barcelona sud amb circumscripció a Sant Boi de Llobregat; Mataró amb circumscripció a Arenys de Mar; Manresa amb circum-

cripció a Berga; Vic amb circumscripció a Castellterçol; Igualada amb circumscripció a Piera; Vilanova i la Geltrú amb circumscripció a Martorell; i, Sabadell amb circumscripció a Granollers.

Un dels aspectes més controvertits de la seva proposta era la partició en dos de l'extens partit judicial de Vilafranca del Penedès, projectat tant des de Madrid com per la Comissió Mixta. Parellada trossejava el partit judicial de Vilafranca del Penedès entre el d'Igualada i el de Vilanova, de forma tal que Vilafranca perdria el caràcter de nucli central. Aquesta proposta era tan radical que Vilafranca del Penedès no sols perdria la capitalitat de partit, sinó que no aconseguia ésser ni tan sols cap de circumscripció judicial. Unes pàgines més endavant, Parellada va exposar de forma força detallada els límits de cadascun dels vuit partits judicials proposats.

Dos dies més tard d'haver-se presentat el dictamen elaborat per la Comissió Mixta, el 28 de desembre de 1872, tingué lloc una sessió ordinària de la Diputació de Barcelona, en la que es procedí a discutir-lo i aprovar-lo. Al llarg de la sessió es tornaren a plantejar les mateixes qüestions que feia dos dies havien estat debatudes al si de la Comissió Mixta. El primer punt que va ésser objecte de debat per part dels diputats provincials fou el vot particular presentat pel diputat Cristòfol Parellada, encetant-se novament una viva polèmica sobre si la capitalitat del partit meridional havia d'ésser Vilanova o Vilafranca del Penedès. Els arguments exposats per Parellada foren contestats pel diputat per Vilafranca, Hermenegild Clascar. En un moment de la discussió, intervingué Cerdà per exposar de forma ordenada els criteris adoptats per la Comissió Mixta provincial. Aquest argumentà com partint del criteri de màxima centralitat «entre Villanueva y Villafranca se optó por esta última población porque reúne más facilidades de comunicación y su situación topográfica respondía a las bases establecidas por la comisión para este trabajo». ¹⁸ Un cop finalitzada l'exposició de Cerdà es procedí a votar la proposta de Cristòfol Parellada, que va ésser rebutjada pel ple de la Diputació.

A continuació, es va debatre el vot particular presentat per Benet Arabio, en el que proposava la partició del projectat partit de Mataró en dos (Mataró i Arenys de Mar). Tanmateix, la seva proposta també fou desestimada. Després, el ple de la Diputació aprovà sense cap mena de discussió les capitalitats de Mataró, Vic i Manresa. Per contra, la proposta de la Comissió Mixta de designar capital del partit del centre a Sabadell en comptes de Terrassa fou objecte com era d'esperar d'una nova polèmica. Al respecte, el diputat Eusebi Jover havia presentat un vot particular favorable a Terrassa, que fou rebutjat pel diputat de Terrassa Francesc Batlle, així com pel mateix Cerdà. Un cop acabat el torn d'intervencions el ple de la Diputació aprovà la proposta de la Comissió Mixta per catorze vots a favor i deu en contra, amb el que Sabadell esdevenia la capital del partit judicial del centre. Tampoc aconseguí prosperar la intervenció realitzada pel diputat per Igualada Joan Guilleumas, per tal que la capitalitat del partit meridional fos Igualada i no Vilafranca del Penedès, tal com ho havia proposat la Comissió Mixta.

Malgrat que el ple de la Diputació donà el seu acord a la major part del dictamen presentat per Cerdà, els diputats provincials aprovaren algunes esmenes parcials d'aquest projecte. Així, es va aprovar una petició presentada pels diputats per Sant Feliu de Llobregat Jaume Pascual i Joan Abella per tal que es determinés com a límit del partit meridional de la ciutat de Barcelona la part occidental de la serralada de muntanyes, que va

des de les Costes de Garraf, passant per Begues, Corbera de Llobregat fins el Papiol. El ple de la Diputació també donà la seva aprovació a una petició presentada pel diputat per Igualada Joan Guilleumas per tal que es modifiquessin els límits meridionals del nou partit judicial de Sabadell. Segons aquesta proposta, tots els municipis que en el dictamen presentat per Cerdà estaven situats entre la serralada de Montserrat i el riu Llobregat havien de continuar formant part dels partits judicials anteriors a les reformes de 1872.

Un cop introduïdes en el dictamen les modificacions realitzades pel ple de la Diputació, aquest fou presentat el 30 de desembre de 1872 pel president de la Diputació, Benet Arambio, al governador civil de la província. A partir d'aleshores el dictamen havia de seguir el seu curs cap a les instàncies superiors de l'Administració central. De forma similar al projecte realitzat per la Comissió de Divisió Judicial del Regne, el projecte elaborat per Cerdà restaria com un projecte fallit de reformar el mapa judicial de Catalunya. No obstant això, la realització tant d'un projecte com de l'altre constitueixen una valuosa aportació al pensament territorial de l'Espanya de la segona meitat del segle XIX. A més a més, la realització d'ambdós projectes, independentment de la seva vàlua geogràfica, va servir per confrontar, encara que no d'una manera estrictament individual i directa, a dos dels més grans científics del territori del segle XIX: Carlos Ibáñez i Ildefons Cerdà. Confrontació que constitueix una fita en el pensament territorial vuit-centista i en el grau de maduresa que aquest havia assolit ja a Catalunya.

Els nous projectes d'organització territorial de la província de Barcelona d'Ildefons Cerdà (1873)

Les preocupacions de Cerdà per l'organització territorial de la província de Barcelona no s'acabaren amb la proposta de reforma del mapa judicial provincial. Amb la proclamació el 1873 de la I República, Cerdà pasà a ocupar des de mitjans d'aquell any i de forma interina la presidència de la Diputació de Barcelona, institució que continuava estant en mans dels federals. Ara bé, la situació d'inestabilitat política s'havia agreujat a Catalunya amb la proclamació de la República. A mitjans de 1873 s'arribà a un punt realment crític, quan les tropes carlines aconseguiren prendre Igualada. A causa d'aquesta pèrdua, les autoritats federals i progressistes de Barcelona emprengueren, sense gaire èxit, diferents mesures per tal de fer front als carlins.

També des del govern es dictaren mesures per tal d'aturar les accions de les partides carlines. Així, el 24 de juliol de 1873, l'aleshores president de la República Nicolás Salmerón va signar un decret, pel qual s'autoritzava a les diputacions de les províncies afectades per les escames dels carlins a que realitzessin una contribució extraordinària. Per tal de fer-la efectiva, Ildefons Cerdà i els diputats federals Joaquim Dachs i Pau Pallós, presentaren l'agost de 1873 al ple de la Diputació una memòria, en la que es dividia la província de Barcelona en les deu confederacions regionals de municipis següents: Barcelona, Martorell, Vilafranca del Penedès, Igualada, Manresa, Berga, Vic, Sabadell, Granollers i Mataró.

Aquesta divisió comarcal o cantonal de la província de Barcelona, que ha estat objecte de diferents estudis, era diferent tant del projecte de reforma judicial presentat pel mateix Cerdà el desembre de 1872, com de la divisió judicial encara vigent.¹⁹ Malgrat les grans diferències que hi ha entre el dictamen de 1872 i la divisió en confederacions de 1873,

aquesta última ha d'ésser considerada com un fruit dels treballs realitzats el desembre de 1872. La realització per part de Cerdà en un termini tan curt de temps de dues divisions territorials de la província de Barcelona posa de relleu l'interès que per aquest tenia aquesta qüestió. Tot i que és difícil fer comparacions sobre l'una i l'altra, és força possible que la divisió de 1873 expressi millor el pensament de Cerdà sobre la forma com s'havia d'organitzar el territori de la província de Barcelona. Sigui com sigui, tant l'una com l'altra indiquen l'existència en l'obra de Cerdà d'una línia d'estudi i reflexió sobre l'organització del territori, que de ben segur anava més enllà de l'organització judicial i fiscal de la província de Barcelona.

Durant els primers dies de setembre de 1873 es començaren a constituir, tal com ens ho indica Borja de Riquer, les primeres confederacions regionals de municipis, projectades per Cerdà. La primera en constituir-se va ésser la de Sabadell, tot seguit es creà la de Martorell i una mica més tard les de Mataró, Granollers i Vilafranca del Penedès. Cadascuna d'aquestes confederacions era presidida per un diputat provincial, que era el responsable de la seva organització. A més a més, cada confederació havia d'estar dotada d'una guàrdia cívica amb la que fer front a les partides carlines.²⁰ El diputat que es trobava al capdavant de la confederació de Sabadell, el federal Lluís Casanoves, elaborà una detallada memòria sobre la situació interna de la seva confederació. En aquesta s'afirmava que la divisió en confederacions regionals de municipis preparava «la organización federal de la provincia de Barcelona para cuando se decretase la formación de cantones».²¹

Però, la constitució d'aquestes confederacions provocà ben aviat la reacció de les autoritats centrals i dels sectors més moderats, que les consideraven com el primer pas fet pels federals cap a l'establiment d'una divisió cantonal de Catalunya.²² Per això, el governador civil de la província envià el 8 d'octubre de 1873 al president interí de la Diputació de Barcelona, Ildefons Cerdà, una comunicació per la qual s'ordenava la suspensió de tots els treballs que s'estaven fent per a l'establiment de les esmentades confederacions. L'ordre tingué un efecte immediat i al dia següent de rebre aquesta comunicació Cerdà ordenà a tots els delegats provincials la suspensió de tots aquests treballs.²³

Notes

¹ Nougues Secall, Mariano, 1863, pàg. 64.

² «Reial Decret de 27 de juny de 1867 suprimint alguns partits judicials de primera instància», *Gaceta de Madrid*, Madrid, 28 de juny de 1867, pàg. 1.

³ «Reial Decret de 8 de gener de 1872», *Gaceta de Madrid*, Madrid, 9 de gener de 1872; i «Reial Decret de 22 de gener de 1872», *Gaceta de Madrid*, 25 de gener de 1872.

⁴ Sainz Guerra, Juan, 1992, pàg. 91.

⁵ Al respecte, vegeu Comisión de División Judicial del Reino, 1872, pàg. 9

⁶ Comisión de División Judicial del Reino, 1872, pàg. 9.

⁷ Comisión de División Judicial del Reino, 1872, pàg. 11.

⁸ Sobre l'organització de la xarxa ferroviària catalana vuit-centista vegeu Pere Pascual, *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX*, Barcelona, Crítica, 1990. pàgs. 82-209.

⁹ Cerdà, Ildefons, Actes de la Comissió Mixta, Barcelona, 10 de desembre de 1872, Diputació de Barcelona, Lligall núm. 1.404.

¹⁰ Vegeu I. Cerdà i T. Llavallol, *Diario de Barcelona*, Barcelona, 14 de desembre de 1872, pàg. 12.544.

¹¹ Vegeu I. Cerdà i T. Llavallol, *Diario de Barcelona*, Barcelona, 14 de desembre de 1872, pàg. 12.545.

¹² Retuerta Jiménez, María Luz, s.d., pàgs. 10-13.

¹³ Al respecte, vegeu «Exposición del Ayuntamiento de San Feliu de Llobregat y 17 pueblos más de su partido

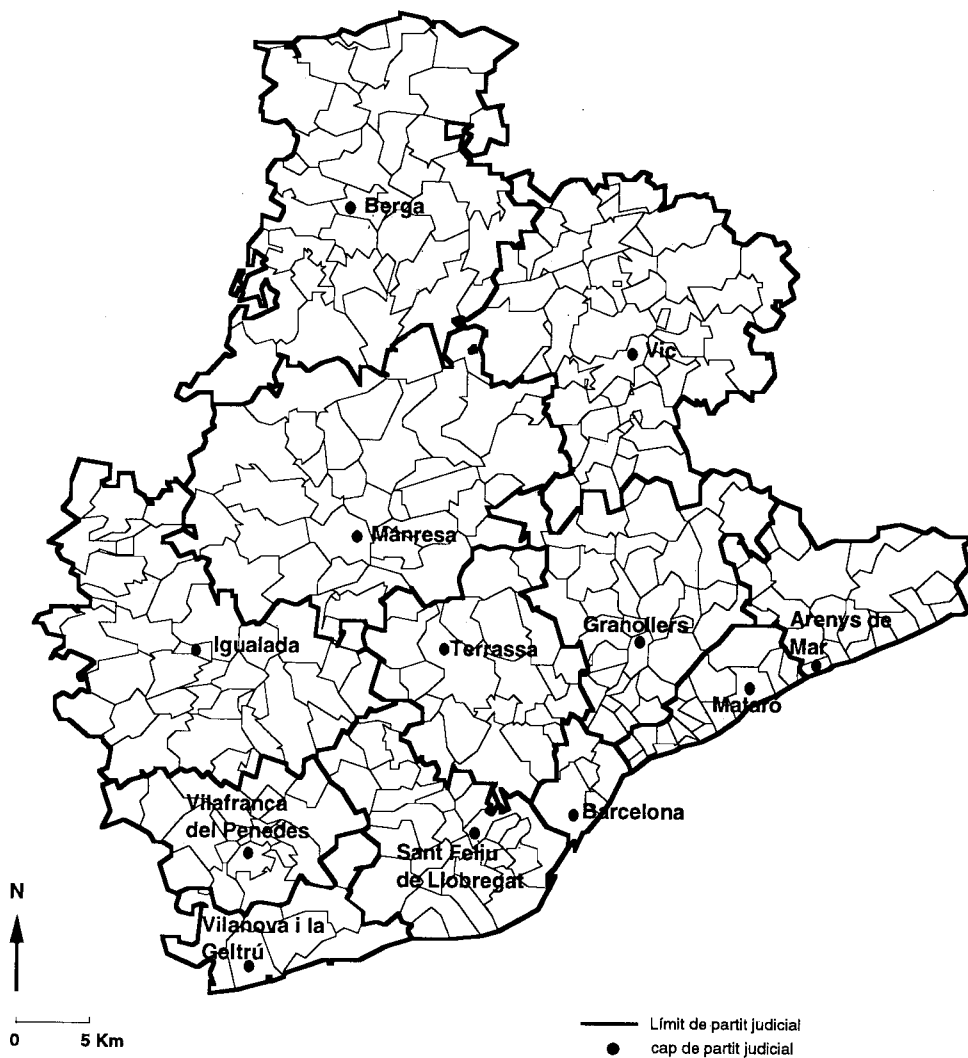
- judicial pidiendo que se forme un partido judicial con capital en Sant Feliu...», Sant Feliu de Llobregat, 21 de desembre de 1872, Diputació de Barcelona, Lligall núm. 1.404.
- ¹⁴ «Exposición presentada por los alcaldes, jueces y mayores contribuyentes de Ripoll (...) pidiendo la agregación de la cuenca alta del Ter a la provincia de Barcelona», Ripoll, 30 de novembre de 1872, Diputació de Barcelona, Lligall núm. 1.404.
- ¹⁵ Actes de la Comissió Mixta, Barcelona, 26 de desembre de 1872, Diputació de Barcelona, Lligall núm. 1.404.
- ¹⁶ Actes de la Comissió Mixta, Barcelona, Diputació de Barcelona, 26 de novembre de 1872, Lligall núm. 1.404.
- ¹⁷ Actes de la Comissió Mixta, Barcelona, Diputació de Barcelona, 28 de desembre de 1872, Lligall núm. 1.404.
- ¹⁸ Al respecte vegeu *Diario de Barcelona*, Barcelona, 31 de desembre de 1872, pàg. 13.181.
- ¹⁹ Una primera referència històrica la trobem en el treball de la historiadora Mercedes Nieto, 1974, pàgs. 138-139 i pàg. 230. A continuació, hi ha l'estudi fet per l'arquitecte i urbanista Salvador Tarragó, 1982, pàgs. 76-83. Per la seva part, Francesc Nadal tractà aquesta divisió i en dibuixa el mapa resultant, 1987, pàgs. 82-85. L'historiador Borja de Riquer, 1987, vol. 1, pàgs. 236-237 en féu una àmplia referència.
- ²⁰ Riquer, Borja de, 1987, vol. 1, pàg. 237.
- ²¹ Riquer, Borja de, 1987, vol. 1, pàg. 237.
- ²² Nieto, Mercedes, 1974, pàgs. 138-139.
- ²³ Nieto, Mercedes, 1974, pàg. 230.

Bibliografia

- BREVE *memoria demostrativa de las razones que asisten a Granollers del Vallés para capitalidad de partido judicial en conformidad al proyecto de la Comisión nombrada por el Gobierno*, Barcelona, Imp. de N. Ramírez, 1873, 19 pàgs.
- BURGUENO, Jesús: *La formación de la división territorial de España (1800 - 1850)*, Tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993, 3 vols. + 1 apèndix cartogràfic.
- BUSQUETS, Joan; COROMINAS, Miquel; EIZAGUIRRE, Xabier i SABATÉ, Joaquim (Dir.): *Treballs sobre Cerdà i el seu Eixample a Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona i MOPT, 1992, 301 pàgs.
- CABALLERO, Fermín: *Manual geográfico-administrativo de la Monarquía Española. Obra útil para empleados, hombre de negocios, viajeros y curiosos...*, Madrid, Antonio Yenes, 1844, XI+628 pàgs.
- COMISIÓN DE DIVISIÓN JUDICIAL DEL REINO: «Memoria justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Madrid», *Gaceta de Madrid*, 14-1-1872, pàgs. 135-138; 16-1-1872, pàgs. 161-163; 17-1-1872, pàgs. 172-173; 18-1-1872, pàgs. 179-181; 19-1-1872, pàg. 191; 20-1-1872, pàgs. 203-205; 21-1-1872, pàgs. 216-218; 24-1-1872, pàgs. 247-254; 25-1-1872, pàgs. 259-264.
- COMISIÓN DE DIVISIÓN JUDICIAL DEL REINO: *Memoria justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Barcelona*, Madrid, Imprenta Nacional, 1872, 50 pàgs.
- DÍAZ VALCÁRCEL, Luis María: «La organización territorial del poder judicial» a Horacio CAPEL i Joaquim CLUSA (Eds.), *La organización territorial de empresas e instituciones públicas en España*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1985, pàgs. 61-75.
- EXPEDIENT *relatiu a la reforma de la divisió judicial de la provincia de Barcelona*, Barcelona, Arxiu de la Diputació Provincial de Barcelona, 1872, Lligall núm. 1.404.
- EXPOSICIÓN *que el Ayuntamiento constitucional de Villafranca del Panades elevó a la Diputación provincial de Barcelona con motivo de su circular de 12 de diciembre de 1872 alegando las razones y circunstancias que militan para que dicha villa sea declarada capital del tribunal de partido de su nombre según lo propone la Comisión de división*

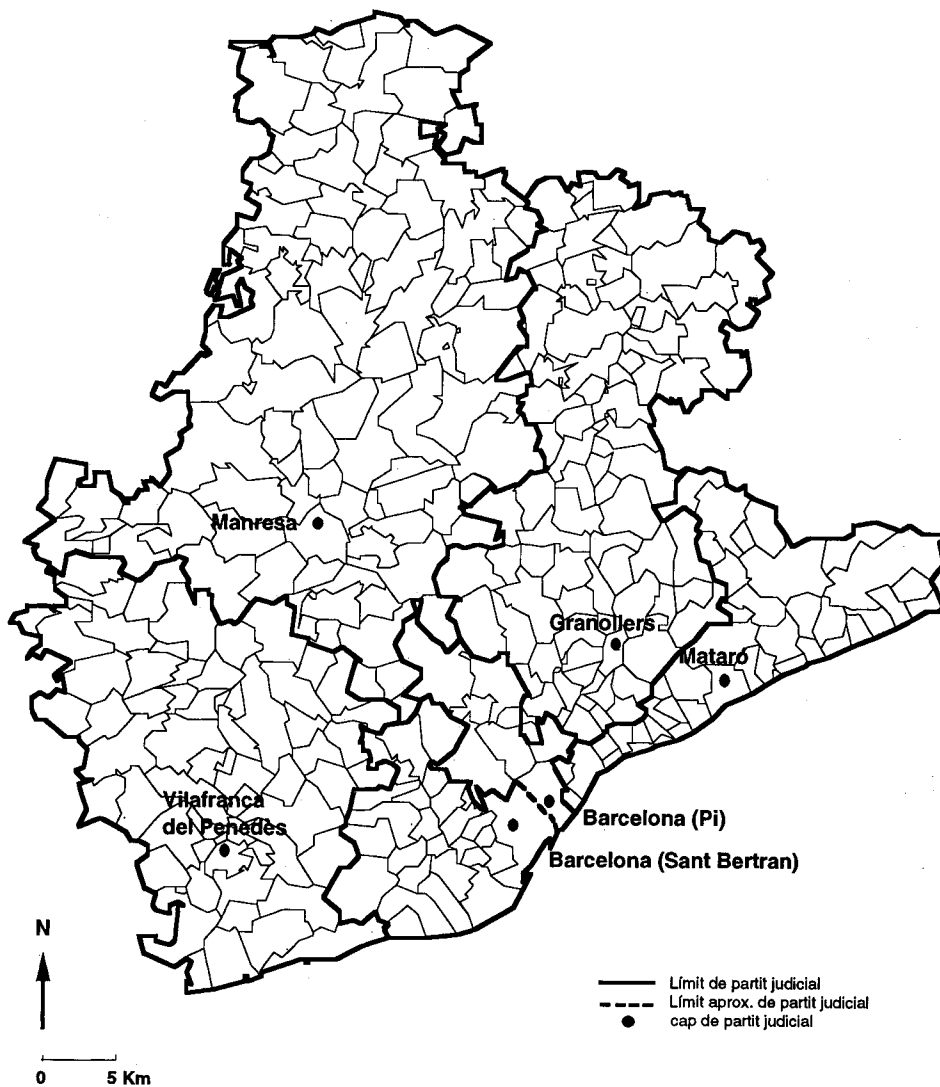
- judicial del Reino*, Vilafranca del Penedès, Imp. de Miguel Claret y Bofill, 1873, 51 pàgs.
- GRAU, Ramon: «Ildefonso Cerdà y la geografía catalana», *Revista de Geografía*, Barcelona, 1980, vol. XIV, núms. 1-2, pàgs. 75-89.
- MARGADANT, Ted W.: *Urban rivalries in the French Revolution*, Princeton (New Jersey), Princeton University Press, 1992, 511 pàgs.
- NADAL, Francesc: *Burgueses, burócratas y territorio. La política territorial en la España del siglo XIX*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1987, 350 pàgs.
- NADAL, Francesc: «La formación de la Carta Geo-Topográfica de Valcourt y los trabajos geográficos de las comisiones de estadística y división del territorio de Cuba (1821-1868)» a J.L. PESET (Cord.), *Ciencia, vida y espacio en Iberoamérica*, Madrid, CSIC, 1989, vol. III, pàgs. 329-356.
- NADAL, Francesc i URTEAGA, Luís: «Cartografía y Estado. Los mapas topográficos nacionales y la estadística territorial en el siglo XIX», *Geo Crítica*, Barcelona, 1990, núm. 88, 93 pàgs.
- NIETO DE SANGENÍS, Mercedes: *La I República Española en Barcelona*, Barcelona, Cátedra de Historia General de España, 1974, 242 pàgs.
- NOUGUES SECALL, Mariano: «Necesidad de una nueva división judicial con motivo de los ferrocarriles», *El Faro Nacional*, Madrid, 18 de juliol de 1863, pàg. 63.
- RETUERTA JIMÉNEZ, María Luz: *Origen i debat sobre la capitalitat comarcal de Sant Feliu al segle XIX*, Sant Feliu de Llobregat, Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, s.d., 22 pàgs.
- RIQUER, Borja de: «La Diputació Revolucionària: 1868-1874» a Borja de Riquer (Dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, vol. I, pàgs. 196-203.
- SAINZ GUERRA, Juan: *La Administración de justicia en España (1810-1870)*, Madrid, Eudama, 1992, 415 pàgs.
- TARRAGÓ, Salvador: «El modelo urbano y territorial de Cerdà» a *La manzana como idea de ciudad. Elementos teóricos y propuestas para Barcelona*, Barcelona, 1982, 2C Ediciones, pàgs. 76-83.
- Teoría de la construcción de las ciudades. Cerdà y Barcelona*, Madrid, Ministerio para las Administraciones Públicas i Ajuntament de Barcelona, 1991.

Figura 1
Divisió judicial de la província de Barcelona vinent l'any 1872

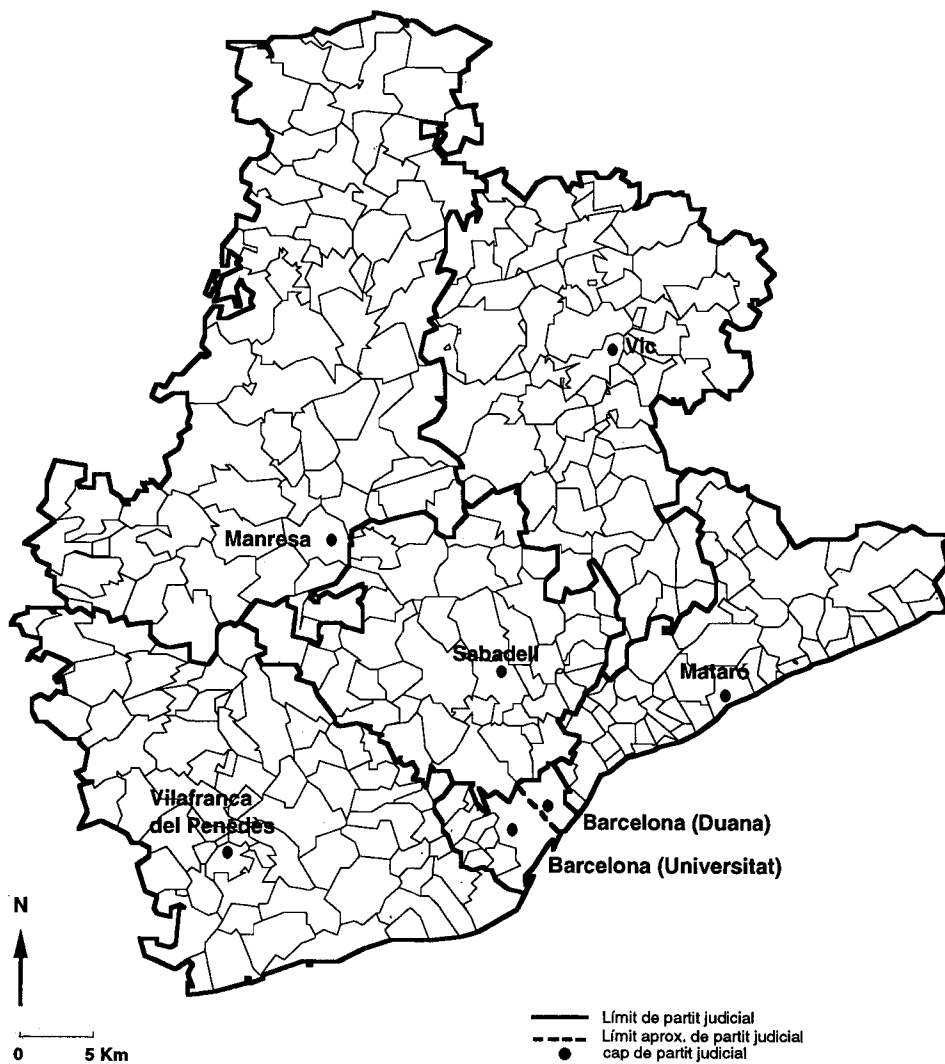
Font: Elaboració pròpia a partir de Subdivisión en partidos judiciales de la nueva División Territorial de la Península... Madrid, Imprenta Real, 1834; Marc-Aureli Vila, Les comarques i els municipis de Catalunya, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1989.

Figura 2
Projecte de divisió judicial de la província de Barcelona
elaborat per la comissió de divisió judicial del regne (1872)

Font: Elaboració pròpia a partir de Comisión Judicial del Reino, Memoria Justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Barcelona, Madrid, Imprenta Nacional, 1872

Figura 3
Projecte de divisió judicial de la província de Barcelona
elaborat per la comissió mixta provincial (1872)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Expedient relatiu a la reforma de la divisió judicial de la província de Barcelona, Barcelona, Diputació de Barcelona. Lligall num. 1.404.